Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024
№ 2

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Elektron nashr. 758 sahifa.
E'lon qilishga 2024-yil 29-fevralda ruxsat etildi.

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:
Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:
Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ
Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Ilm-fanga baxshida umr 10
Baxtiyor Islamov

Kichik biznesni rivojlantirishda "yashil" iqtisodiyotni keng tatbiq qilishning ahamiyati 12
Gulnora Abdurahmonova Kalandarovna, Sanjar Baxodirovich G'oipnazarov

Brand Capital as a Determinant of Institutional Prestige and
Student Choice in the Higher Education System 18
Zufarova Nozima Gulamiddinovna

Inson va atrof-muhit dialektikasi: nomutanosiblik ko'rsatkichlari va ekologik muammolar 26
Butaboyev Maxammadjon Tuychiyevich, Maxmudov Nosir Maxmudovich

Yashil budjetlashtirish va uni O'zbekistonda joriy etish istiqbollari 32
Meyliev Obid Raxmatullayevich, Gofurova Kamola Xayrulla qizi

Iqtisodiyotda ta'lim va fan integratsiyasining asosiy yo'nalishlari 37
Yormatov Ilmidin Toshmatovich

Transport vositalari va yo'llar turizm transport infratuzilmasini rivojlantirishning muhim omilidir 41
Agzamov Shaxboz Akmalovich

Bank xizmatlarini raqamlashtirish orqali samaradorligini oshirish 46
A. X. Salamov

Biznes-reja baliqchilik xo'jaligi rivojlanishi uchun asos sifatida 50
Dosmuratova Shaxista Kengashovna

Mamlakatning investitsiyaviy jozibadorligi va uning lizing munosabatlari rivojlanishi bilan bog'liqligi 57
Axmediyeva Aliya Toxtarovna

Turizmni rivojlantirish imkoniyatlari 65
Ziyadullayev Ilhom Narkabilovich

Tijorat banklari depozit operatsiyalari samaradorligini oshirish
muammolari va ularni bartaraf etish yo'llari 69
Shamsiyev Nodir Muratovich

Hududlarni rivojlantirishda xorijiy investitsiyalarning samaradorligini oshirish masalalari 74
Shagazatov Oybek bahodirovich

Hududlar biznes muhitini rivojlantirish va samarali boshqarish yo'nalishlari 78
Davlatov Sanjar Abdimannonovich

Ijtimoiy rivojlanish xulq-atvor paradigmasida yoshlarning tadbirkorlik
faoliyatini tartibga solishning nazariy asoslari 82
Mirzatov Baxtiyor Toxirovich

Korxonalar innovatsion faoliyatida raqamli transformatsiyaning muhim yo'nalishlari 86
Yuldasheva Kamola Miraliyevna

O'zbekistonda agroturizmni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy
mexanizmini takomillashtirish (Buxoro viloyati misolida) 91
Yoriyeva Farangiz Murodillayevna

Innovatsion tadbirkorlik muhitini kompleks baholashda xalqaro tashkilotlar tajribasi 96
Nazarova Umida Avazovna

Turizm faoliyatini davlat tomonidan tartibga solish samaradorligini oshirishning ayrim usullari 100
Mirzaxodjayev Alisher Botirovich

Globallashuv sharoitida transchegaraviy suv resurslardan samarali foydalanishni boshqirish 105
Mirzayev Musurmon Umidullayevich

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Surxondaro viloyati iqtisodiyotida kichik biznes va tadbirkorlikning oʻrni va ahamiyati 110
Fayziyeva Aziza Azamat qizi

Ta'lim muassasalarida xarajatlarni moliyaviy nazorat etishning samaradorligi tahlili 115
Eshonqulov Davlatjon Rajabboyevich

Ta'minot zanjirini boshqarishda transport logistikasi usullarini takomillashtirish 121
Zoxidova Nazokat Berdimurot qizi

Blokcheyn texnologiyasida xavfsizlik masalalari 125
Mamadiyarov Zokir Toshtemirovich

Развитие цифровой трансформации банковского сектора Республики Узбекистан 131
Абдурахманова Матлуба Махамадаминовна

Asosiy fondlarni hisoblash va baholash usullarini takomillashtirish istiqbollari 137
Rixsimbayev Odiljon Qobiljonovich

Marketingda tovar harakati tizimini optimallashtirish va modellashtirish 143
Sherzod Xolmurodovich Pardayev, Kamola Abdujabborovna Pardayeva

Iqtisodiy rivojlanish uchun strategik taqsimlash strategiyalari:
Investitsion Fond Portfellarning qiyosiy tahlili 150
Sultonboeva Munira bahodirovna

Soliq munosabatlarining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati: ilmiy-nazariy qarashlar 156
Axrorov Zarif Oripovich, Saidmurodov Feruz Sodiqjon oʻgʻli

Взаимосвязь инвестиционной стратегии с оценкой эффективности инвестиционного проекта 161
С. С. Алиева, А. Назаров

Erkin iqtisodiy zonalarning faoliyati va boshqaruv mexanizmini takomillashtirish 169
Sheraliyeva Saida Azatovna

Xizmat safari xarajatlari hisobining huquqiy asoslari 172
Ergashev Sarvar Xudoynazarovich

Инклюзивное образование и его особенности 177
Зайнутдинова Умида Джалоловна

Jismoniy shaxslarning mol-mulk va yer soliqlarini hisoblash va undirish samaradorligini oshirish yoʻllari 181
Qurbonov Muxiddin Abdullayevich

Mamlakatda soliq qarzdorligi vujudga kelishining asosiy sabablari va ularni qisqartirish yoʻllari 186
Hakimov Ulugʻbek Furqat oʻgʻli

Mulk qiymatini baholash tushunchasi, baholash obyektlari, baholanadigan qiymat turlari 190
Izbosarov Boburjon Bahriddinovich, Yoqubboyev Ilhomjon Gʻulomjon oʻgʻli

Oʻzbekistonda sugʻurta xizmatlarining zamonaviy transformatsiyasi 195
G. Adilova

Biznes subyektlarida samaradorlik masalalarini oʻyinlar nazariyasi usuli bilan baholash 199
Mardiyev Nurali

Yengil sanoatda "lean production" konsepsiyasini tatbiq etishning amaliy jihatlari 205
Yaxyayeva Inobat Karimovna

Soliq salohiyatini baholash usullari va ularning tadbirkorlik subyektlari faoliyatiga ta'siri tahlili 209
Borotov Sharofiddin Jumaqul oʻgʻli

Koʻchmas mulk bozorini baholashning institutsional asoslari 215
Ishonqulov Nizamjon Fayzullayevich

Raqamli iqtisodiyot sharoitida turizm xizmatlarini rivojlantirishning asosiy yoʻnalishlari 223
Amriyeva Shaxzoda Shuxratovna

Oʻzbekistonning bank-moliya tizimi hamda unda Islom moliyasi
instrumentlarini jalb etishdagi joriy tendensiyalar 228
Eshimov Alisher Dusmurodovich

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Tashqi savdoda notarif usullarni qo'llashning iqtisodiy oqibatlarini aniqlash metodologiyasi (rivojlangan davlatlar tajribasi) 236
Norqobilov Akobir Iso o'g'li

Reklama xizmatlari va uning subyektlar samaradorligini oshirishdagi imkoniyatlari 242
Rabbimov Elbek Abdulloyevich

Ijtimoiy siyosatni amalga oshirishda sog'liqni saqlash tizimini moliyalashtirish asoslari 247
Imonqulov Nuriddin Qo'shmon o'g'li

Tijorat banklari biznes ekotizimini rivojlantirishning nazariy asoslari 252
Shoymardonov Orziqul Jo'ra o'g'li

Majburiy tibbiy sug'urtaning vujudga kelishi va o'ziga xos xususiyatlari 258
Kenjayev Soxib Sayfiyevich

O'zbekiston Respublikasida zamonaviy soliq ma'murchiligini joriy etish orqali budjet-soliq siyosati samaradorligini yanada oshirish 262
Yuldasheva Shaxnoza Xojiakbar qizi

Jahon iqtisodiyotining barqaror rivojlanishida derivativlar bozorining roli 268
Shokirov Mirkamol Mirolim o'g'li

Boshqaruv hisobida mas'uliyat markazlarini tashkil etish masalalari 276
Sobirov Otabek Olimjonovich

Davlat moliyasini boshqarishda moliyaviy nazorat usullaridan samarali foydalanish yo'llari 279
Kultayev Farxod Shavkatovich

Tijorat banklari foydasi va rentabillik ko'rsatkichlariga ta'sir etuvchi omillar tahlilini takomillashtirish 283
Normo'minov Temurbek Sheraliyevich

O'zbekiston Respublikasida tijorat banklari aktivlar sifatini oshirish yo'llari 286
To'ychiyev Otabek Shamshiyevich

Venchur kapitalining mohiyati va O'zbekistonda venchur tizimini rivojlantirishning institutsional asoslari 290
Tadjibayeva Nigora Gulomjonovna

Innovatsiyalar: zamonaviy iqtisodiyot uchun innovatsion faoliyatni qo'llab-quvvatlash zarurati 295
Malikova Dilrabo Muminovna, Tursunov Jahongir Ulug'bek o'g'li

Budjet daromadlarining shakllanishida egri soliqlarning ta'sirini ko'p omilli ekonometrik modellashtirishda tahlil qilish 299
Abdunazarova Shahnoza Norqo'chqor qizi

Aksiyadorlik jamiyatlarida investitsion jozibadorlikni oshirish yo'llari 304
Abdullayev Boburjon Akbaralievich

Barcha tadbirkorlik subyektlariga teng raqobat sharoitini yaratishda soliq imtiyozlarining o'rni 308
Akbarov Akmalxon Akrom o'g'li

Hisob siyosati va unda biologik aktivlar hisobini yoritib berish tartibini takomillashtirish 312
Mirzayeva Nargiza Batirovna

Talabalarning oilali bo'lishiga ta'sir etuvchi omillarga iqtisodiy baholashda yangicha yondashuv 316
O. U. Shomurodov, A. A. Suyarov, Z. U. Uroqov, J. S. Urazov, A. T. Ablahatov

Ways to Use the Experience of Foreign Countries in Creating a Beneficial Business Environment for Entrepreneurship And Improving Taxation 321
Mukhlisa Ikramova

Aholi turmush darajasini oshirishda moliyaviy savodxonlikning o'rni va iqtisodiy rivojlanishga ta'siri 327
Yusupov Muhammadali Soxib o'g'li, J.D. Xojiyev

Temir yo'l sanoat korxonalarida ijtimoiy-mehnat munosabatlarini boshqarish bo'yicha xorijiy tajriba 331
Kadirova Sharofat Amonovna

Механизм внедрения аутсорсинговой деятельности в АО "Ўзтемирйўлйўловчи" 334
Н. Э. Кахарова

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish investitsiyalarni jalb qilishda xorijiy mamlakatlar tajribasi 339
Sharipov Bobur Anvar o'g'li

"STEKLOPLASTIK" MJCHning bozordagi strategik holatini tahlil qilish 344
Musyeva Shoira Azimovna

Agrar sektorda ekologik toza mahsulotlarni ishlab chiqarishning nazariy masalalari 350
M. Sh. Nazarova, Z. S. Kazakova

Methodological Foundations of Bank Lending and Classification of Factors Affecting the Features of Obtaining Loans 355
Raxmanova Laylo bahodirovna, A. Karimova

Agrosanoat klasterlarda tovar-moddiy zaxiralar samaradorligiini KPI orqali baholash uslubiyati 359
Toshpo'latov Azizbek Shermuxamadovich

Faol tadbirkorlar faoliyatida kambag'al oilalarni iqtisodiy-ijtimoiy holatini yaxshilash imkoniyatlari 364
Salamov Ibrohim, Nazarova Maryam Sharifovna, Kazakova Zulayxo Saloxiddinovna, Jonibekov Faxriddin Beknazarovich, Kudratov Rizo Turdibayevich, Ulmasova Oygul Baxtiyorovna, Xamdamova Nasiba Ablakulovna, Xudayberdiyeva Ma'rifat Umarovna

Xo'jalik yurituvchi subyektlar strategiyasi tahlilining o'ziga xos xususiyatlari 371
Tursunova Shaxnoza Farxod qizi

Процессы цифровизации АО "Hududgazta'minot" 375
Хусанов Кахрамон Нишонович

O'zbekistonda aholi turmush darajasini oshirish yo'llari 380
Abdullayeva Madina Kamilovna, Eldorbekov G'ofurbek Iskandarbek o'g'li

Aholi farovonligini oshirishda tadbirkorlik subyektlari uchun kredit tizimini takomillashtirish mexanizmi 383
Bobayev Isroiljon Abdinabiyevich

Mamlakatga jalb qilingan xorijiy kapitalning tovarlar va xizmatlar importi salohiyatiga ta'sirini ekonometrik modellar bilan baholash 388
Saydullayev Azamat Jo'raqul o'g'li

O'zbekistonda bank xizmatlari raqobatbardoshligini baholash mazmuni va o'ziga xos xususiyatlari 396
Sh. Madraimov

Kapital bozorida sug'urta kompaniyalar institutsional investor sifatida 399
Xasanova Lola Mamasharifovna

Yangi O'zbekiston strategiyasida institutsional islohotlarni yanada chuqurlashtirish va ko'p funksiyali raqamlashtirishning ilmiy asoslari 402
B. B. Berkinov

O'zbekiston Respublikasi tijorat banklari orqali jinoiy yo'l bilan olingan daromadlarni legallashtirish mexanizmlari 411
G'afurov Umidjon Bahodir o'g'li

Rivojlangan mamlakatlarda keksa fuqarolarning bandligini oshirish kam ta'minlangan aholi qatlamini qo'llab-quvvatlash usuli sifatida (Yaponiya tajribasi misolida) 415
Karimov Bekzodjon Ilxomovich

Tashqi savdoni oshirishda boj-tarif siyosatini takomillashtirish mexanizmlari 422
Pardayev Ilhomjon G'ulomjon o'g'li

Финансы или корпоративные финансы 428
Уринов Бобур Насиллоевич

In Ensuring Economic Development in the Country Green Economy and its Features 434
Akhunova Shakhistakhon Nomonjanovna, Abdusattorova Mokhirabonu Abdugoppor kizi

Tijorat banklarining investitsiya faoliyatini rivojlantirish yo'nalishlari 439
Jo'rayev O'ktam Panji o'g'li

Сокращение уровня бедности в Узбекистане 445
Амирджанова Ситора Суннат кизи

Paxtachilik sohasida ishlab chiqarish jarayonlari samaradorligini oshirishning innovatsion yechimlari va uning foydaga ta'sirini baholash 450
S. B. Inoyatov

Tijorat banklarida muammoli kreditlar bilan ishlash amaliyotidagi muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari 455
Maxmudov Rahimjon Hamid o'g'li

Mahalliy budjet daromadlarining nazariy va ilmiy asoslari 462
Ollokulova Feruza Mansurovna

Kambag'allikni qisqartirish – aholi turmush farovonligini ta'minlashning muhim omili 465
Usmanov Baxodir Baxtiyorovich

Raqamli marketingni rivojlantirish zaruriyati 471
Xalmuxamedova Zeboxon Babaxanovna

Tijorat banklari o'rtasidagi raqobatni rivojlantirish orqali fond bozorida aksiyalar narxini barqarorligini ta'minlash istiqbollari 475
M. Yuldosheva

Konchilik sanoati korxonalarida innovatsion faoliyatni rivojlantirish mexanizmlarining ilmiy-nazariy asoslari 482
Kurbanova Mehriniso Nematjanovna

O'zbekistonda banklar moliyaviy xizmatlari va ular sifatining amaldagi holati tahlili 489
Mirzayev Mirza Abdullayevich

Oliy ta'lim muassasalarining iqtisodiy samaradorlikning raqobatbardoshligini instituttsional tahlil qilish mexanizmi 494
Saydullayeva Saodat Abdumajidovna

Integrasiya sharoitida to'qimachilik sanoatining rivojlanishi 501
Ziyayeva Muhtasar Mansurdjanovna

Auditorlik tekshiruvini tashkil etish va o'tkazish jarayonlarini takomillashtirish 505
Karamatova Noiba Husnitdinovna

Davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashning nazariy jihatlari 512
Mamatov Mamajan Axmadjonovich

Экономическое сознание и экономическое мышление: теоретический анализ..519
Пардаев Мамаюнус Каршибаевич, Мухаммедов Мурод Мухаммедович

O'zbekiston respublikasi tijorat banklari tomonidan qurilish korxonalarini kreditlashni takomillashtirish yo'llari 524
Sultanov Baxram Begdullayevich

Роль искусственного интеллекта в современных технологиях медиаобразования в высших учебных заведениях..528
Самигова Гуландом Абдужаббаровна

Talabalarga moliyaviy yordam dasturlari va ularning ta'lim sifatiga ta'siri 536
Mirzayeva Muhlisa Ubaydullo qizi

Mintaqaviy investitsion jozibadorlik va investitsion siyosat: nazariy talqin 541
Muminov Akmal Tulkunovich

Mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotida oliy ta'lim tizimining ta'siri 545
Nasimov Adiz Azamat o'g'li, Baxtiyorova Jasmina Jasurovna, Axrorov Zarif Oripovich

Respublikada fermer xo'jaliklarga xizmat ko'rsatishni rivojlantirish va agroxizmatlar bozorini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash imkoniyatlari 550
Shukurov Ilxom Safarboyevich

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Turli mamlakatlarda oliy ta'limni moliyalashtirish yo'llari 557
Umarova Moxigul Maxmayunus qizi

Dehqonchilikni innovatsion asosda rivojlantirishning xorijiy tajribasi 562
Yuldashev G'iyos Turabekovich

Tijorat bank xizmat turlarini islomiy bank xizmatlari orqali rivojlantirish istiqbollari 566
Bayjanova Gozzal Sarsengaliyevna

Qishloq xo'jaligi mahsulotini baholash va hisobga olishning uslubiy jihatlarini takomillashtirish 572
Boltayev Abror Sayitmuradovich

Секреты интересного урока в начальной школе 579
Гараева Олеся Владимировна

Iqtisodiyotni barqaror rivojlanishda yashil iqtisodiyotning o'rni 582
Ibragimova Gulchehra Toxirovna

Mahsulot va xizmatlarni raqamli transformatsiyasini amalga oshirish algoritmi 586
Kucharov Abrorjon Sobirjanovich, Bobojonov Azizjon Babaxanovich, Abdurakhmonov Abdumalik Abdurashidovich

O'zbekiston Respublikasining soliq tizimi mamlakatda yashirin iqtisodiyot ulushini qisqartirish vositasi sifatida 593
Nabiyev Feruz Nurmurodovich

Fundamentals of Innovative Management and its Organizational Control 599
Akramova Aziza Abduvohidovna, Maqsudov Bunyod Abdusamatovich

Moliyaviy menejment tizimini rivojlantirishda raqamli marketingdan foydalanishning afzalliklari 604
Sobirjonov Sanjar Sobirjonovich

Оценка экономической эффективности использования фотоэлектрической тепловой установки 608
Жураев Ислом Рахматович, Юлдошев Исроил Абриевич, Жураева Зухра Исламовна

Ilmiy darajali kadrlar tayyorlash sohasida xalqaro tajriba 614
Fazliddinov Shohruh Shamsiddinovich

Turizm infratuzilmasi va uning tarkibiy tuzilishi 621
Po'latov Ma'murjon Murodjon o'g'li

Oliy ta'lim xizmatlari bozorining rivojlanishi sabablari 625
Abdukadirova Kamola Azimovna

Mintaqada turizm sohasini rivojlantirishda xorijiy mamlakatlar tajribalari 629
Isomiddinov Inomjon Qurvonali o'g'li

Ichki turizmni rivojlantirish bo'yicha infrastruktura holati 636
Dehqonov Burxon Rustamovich

Soliqqa tortish maqsadida kadastr qiymatlarini aniqlash mexanizmlarini takomillashtirish yo'llari 642
Kamilov Abror Anvarovich

O'zbekistonda uylarning energiya samaradorligini oshirish 647
Dodiyev Fozil O'tkurovich

O'zbekistonda talant menejmentni tatbiq etish istiqbollari 653
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li

Raqamli iqtisodiyot sharoitida tibbiyot sohasini moliyalashtirish istiqbollari 658
Muxammadiyev Ramz Zoirjon o□g□li

Bulutli texnologiyalardan foydalangan holda resurs xarajatlarini optimallashtirish: tahlil va boshqarish 663
Saitkamolov Muxammadxo'ja Sobirxo'ja o'g'li, Karabayev Rustam Zafarovich

Milliy iqtisodiyotni rivojlanishida sug'urta institutlarining tutgan o'rni 673
K. A. Sharipov, D. Jo'rayev

Tadbirkorlik nazariyasining evolyutsion talqini 678
Aripov Oybek Abdullayevich

Enhance Export Potential of Private Entrepreneurship and Small Venture 683
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi

Mintaqa barqaror rivojlanishini cheklovchi ekologik omillar tahlili 690
Adilova Marg'uba Tursunaliyevna

Improving the Efficiency of Industrial Enterprise Activities in the Age of Digital Technologies 698
Avloqulova Sadoqat Sobirjon qizi

A study of green marketing practices in the retail industry – Advantages and disadvantages 705
Davronova Zilola Gulomovna

Tijorat banklarining korporativ xizmatlarini transformatsiyalash jarayonini rivojlantirish 709
Farmanova O'g'iloy Aliqul qizi

Davlat moliyaviy nazorat tizimini rivojlantirish istiqbollari 715
Maxmudov Azamat Normuradovich

Xorijiy banklarning moliya injiniringi mahsulotlari va rivojlanish istiqbollari 721
Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich

O'zbekistonda turizm xizmatlari imkoniyatlari: muammo va yechimlar 727
Fayziyev Oybek Raximovich, Xalikov Saydilla Abdraxmanovich

Sanoat klasterlarini shakllanishining simulyatsiya modelini yaratish 734
Xakimov Ziyodulla Axmadovich, Axmedova Rayxona Jasurbek qizi

Hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning xususiyatlari va ustuvor yo'nalishlari 741
Tolibjon Qazaqov Sharifjon o'g'li

Raqamli iqtisodiyotda zamonaviy texnika va texnologiyalarning xususiyatlari 747
Xusanov Ulugbek Nishanovich

Biologik aktivlar va qishloq xo'jaligi mahsuloti joriy hisobini tashkil etish bo'yicha xorijiy tajribalar 752
Yusupova Mahfuza Baxtiyor qizi

MINTAQA BARQAROR RIVOJLANISHINI CHEKLOVCHI EKOLOGIK OMILLAR TAHLILI

Adilova Marg□uba Tursunaliyevna
Iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori, TDIU “Yashil” iqtisodiyot va barqaror biznes kafedrasi

Annotatsiya: Maqolada hududlarning ekologik-iqtisodiy xususiytlari va uning barqaror rivojlanish bilan bog‘liqligi, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va murakkab ekologik vaziyatli hududlarni barqaror rivojlantirish masalalari ko‘rib chiqilgan. Shuningdek, mintaqalarning iqtisodiy-ekologik rivojlanishining hozirgi holati va uning hudud iqtisodiy barqarorligiga ta‘siri tahlili, mintaqalarning iqtisodiy-ekologik rivojlanishga ta‘sir etuvchi omillar hamda iqtisodiy-ekologik jihatlarni hisobga olgan holda mintaqa sanoatini rivojlantrishning prognoz qiymatlari ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: mintaqa, barqaror rivojlanish, ekologik omillar, iqtisodiy-ekologik tizim.

Abstract: The article examines the issues of environmental and economic characteristics of regions and their connection with the rational use of natural resources and sustainable development of regions with a complex environmental situation. An analysis of the current state of economic and environmental development of the regions and its impact on the economic stability of the region was also carried out and forecast values for the development of industry in the region were developed, taking into account economic and environmental aspects.

Key words: region, sustainable development, environmental factors, economic-ecological system.

Аннотация: В статье рассматриваются вопросы эколого-экономической характеристики регионов и их связь рациональным использованием природных ресурсов и устойчивым развитием регионов со сложной экологической ситуацией. Также проведен анализ современного состояния экономического и экологического развития регионов и его влияния на экономическую стабильность региона и разработаны прогнозные значения развития промышленности региона с учетом экономико - экологических аспектов.

Ключевые слова: регион, устойчивое развитие, экологические факторы, экономико-экологическая система.

KIRISH

Xalqimizning erkin va farovon, qudratli Yangi O‘zbekistonni barpo etish bo‘yicha xohish-irodasini ro‘yobga chiqarish, har bir fuqaroga o‘z salohiyatini rivojlantirish uchun barcha imkoniyatlarni yaratish, sog‘lom, bilimli va ma’naviy barkamol avlodni tarbiyalash, global ishlab chiqarishning muhim bo‘g‘iniga aylangan kuchli iqtisodiyotni shakllantirish, adolat, qonun ustuvorligi, xavfsizlik va barqarorlikni kafolatli ta’minlash maqsadida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentyabrdagi PF-158-son “O‘zbekiston–2030” strategiyasi to‘g‘risida” Farmoni qabul qilindi. Farmonda quyidagi asosiy g‘oyalar aks ettirilgan: barqaror iqtisodiy o‘sish orqali daromadi o‘rtachadan yuqori bo‘lgan davlatlar qatoridan o‘rin olish; aholi talablariga va xalqaro standartlarga to‘liq javob beradigan ta’lim, tibbiyot va ijtimoiy himoya tizimini tashkil qilish; aholi uchun qulay ekologik sharoitlarni yaratish; xalq xizmatidagi adolatli va zamonaviy davlatni barpo etish; mamlakatning suvereniteti va xavfsizligini kafolatli ta’minlash.

Ushbu Farmonning “Atrof-muhitni muhofaza qilish bo‘yicha islohotlar” bo‘limida: respublikada ekologik vaziyatni tubdan yaxshilash, inson hayotiga ta’sir o‘tkazuvchi ekologik muammolarni bartaraf etish; ekologik vaziyatni barqarorlashtirishga qaratilgan “Yashil makon” umummilliy loyihasini kengaytirish; o‘rmonlar maydonini kengaytirish; Orolbo‘yi mintaqasida ekologik vaziyatni barqarorlashtirish; Orol dengizi qurishi natijasida yuzaga kelgan ekologik muammolarning salbiy ta’sirini yumshatish; iqlim o‘zgarishi salbiy ta’sirining oldini olish; biologik xilma-xillik ishonchli saqlanishini ta’minlash; qattiq maishiy chiqindilarni to‘plash va olib chiqish xizmatlari sifatini yaxshilash; atmosfera havosi ifloslanishining oldini olish, uning tabiiy tarkibini saqlash bo‘yicha keskin choralar ko‘rish kabi masalarni hal qilishga ustuvor ahamiyat berilgan.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Mazkur muammoni dunyoning yetakchi iqtisodchi olimlari va mintaqaviy iqtisodiyot fanining asoschilari I.Tyunen [1], A.Veber, V.Kristaller, G.Xotellin [2], U.Izard [3] asarlarida mintaqaviy iqtisodiyotning nazariy asoslarini tadqiq qilingan boʻlsa, M.Porter [4]ning xalqaro raqobatga bagʻishlangan, P. Krugman [5]ni zamonaviy oʻsishning geografik xususiyatlariga bagʻishlangan, S. Levin, W. Clark [6], R. Mendelsohn [7], W. Nordhaus [8], H. Daly [9], R. Costanza [10], J. Sachs [11] asarlarida barqaror rivojlanishning tadqiqida ekonometrik modellardan foydalanish, V. Kvint [12], A. Granberg [13], V. Keshyan, A. Chernishev [14], S. Bobilev, N. Zubarevich [15], A. Merzlov, A. Filippova [16], A. Chandler [17], H. Braczyk, P. Cooke [18], P. Kresl, B. Singh [19], W. Lever [20] kabi olimlar oʻz tadqiqotlarida mintaqaviy barqaror rivojlanishning iqtisodiy-ekologik jihatlarini chuqur oʻrganganlar.

Oʻzbekistonlik olimlardan Q. Abirqulov [21] (ishlab chiqarish kuchlarini rivojlantirish va joylashtirish), T. Axmedov [22] (mintaqaviy siyosat), T. Jumayev [23] (togʻ zonalarining barqaror rivojlanishi), A. Soliyev, S.Yanchuk [24] (mintaqaviy iqtisodiyot) va boshqalarning ilmiy ishlari va kitoblarida ekologik xavfsizlik, mamlakat va hududlar barqaror rivojlanishi, raqobatbardoshlik, hududlar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining oʻziga xos xususiyatlari bilan bogʻliq tushunchalar keng yoritib berilgan. Yuqoridagi olimlar mazkur muammo boʻyicha koʻplab ishlarni amalga oshirib, bir qator natijalarga erishganlar. Ammo, ularning ilmiy ishlarida mintaqa barqaror rivojlanishida ekologik xavfsizlikni taʼminlash, bu orqali mintaqa raqobatbardoshligini oʻsishini cheklovchi ekologik omillar yetarli darajada oʻrganilmagan.

TADQIQOTNING USULLARI

Tadqiqotda ilmiy abstraksiya, dialektik tadqiqot, induksiya va deduksiya, maqsadli rivojlantirish, monografik kuzatuv, tizimli va qiyosiy tahlil, grafik tasvirlash, ekspert baholash, iqtisodiy statistik va ekonometrik modellashtirish usullardan foydalanilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Islohotlarni yanada chuqurlashtirish va erkinlashtirish, barqaror rivojlanishga erishishda koʻp jihatdan mamlakat ichki mintaqalari taraqqiyotiga ustuvor ahamiyat berilmoqda. Hozirgi davrda ishlab chiqarishni toʻgʻri hududiy tashkil qilish, mintaqalarning tabiiy-iqtisodiy resurslaridan samarali foydalanish dolzarb masalalardan hisoblanadi. Barqaror Rivojlanish Maqsadlari (BRM) BMT boshchiligidagi uzoq, koʻp tarmoqli va ishtirokchi jarayon tomonidan ishlab chiqilgan maqsadlardir. BRM 2030-yilgacha ijtimoiy, ekologik va iqtisodiy muammolarni hal qilishga qaratilgan.

BRM lari 2015-yilda BMT Bosh Assambleyasi chogʻida qabul qilingan “global harakatlar rejasi” boʻlgan 2030-yilgi kun tartibining bir qismidir. 17 ta BRM ga qoʻshimcha ravishda, 5 ta vazifa: Odamlar, Sayyora, Farovonlik, Hamkorlik va Tinchlik asosida barqaror rivojlanishni belgilaydi. Har bir BRM ham oʻziga xos maqsadlarga ega.

Respublikamizda mintaqalar iqtisodiyotini optimal tashkil qilishni hamda uni takomillashtirishga yoʻnaltirilgan chora-tadbirlar xom-ashyo ishlab chiqarishga qaratilganlikni bartaraf etish, ishlab chiqarish-texnologik bazasini shakllantirish, shuningdek mintaqalarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishidagi nomutanosibliklarni kamaytirishga xizmat qilmoqda. Ekologik omil yashash muhitini yaxshilashga qoʻshadigan hissasini, tabiatni asrash, inson va tabiat uchun zararli boʻlgan ekologik oqibatlar va texnogen halokatlar oldini olishni tavsiflaydi.

Tadqiqotda olingan ilmiy natijalar orqali hududiy taraqqiyotning umumiy darajasi, hudud iqtisodiyoti asosiy tarmoqlarining holati, hududning moliyaviy holati, investision faollik, aholi daromadlari darajasi, bandlik va mehnat bozori, ijtimoiy soha holati, ekologik vaziyat hududiy diagnostika koʻrsatkichlari va shular asosida hududlar reytingini hamda rivojlanish indeksini aniqlash, metodologiyasini takomillashtirish imkonini beradi. Murakkab ekologik vaziyatli hududlarni davlat tomonidan qoʻllab quvvatlanishining xorijiy tajribasi va mintaqa rivojlanish strategiyasini shakllantirish asosida hududlar iqtisodiy barqarorligini taʼminlash vositalarini chuqur tadqiq etishni talab etadi.

Shu nuqtai nazardan kelib chiqqan holda, muallifning fikricha hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini ekologik jihatlarini aniqlashning vaziyatli tahlil usulidan foydalanish mumkin boʻladi (1-jadval).

Mamlakatimizda yuz berayotgan iqtisodiy munosabatlarni isloh qilish va xoʻjalik yuritishning yangi bozor sharoitlarining rivojlanish jarayonlari ishlab chiqarish faoliyatini tashkil etish, hududiy iqtisodni boshqarish tamoyil va usullariga yangicha yondashuvni talab etadi. Jahon bozoridagi integrasiyalashuv jarayonlari natijasida mintaqalar ham ekologik muamolarning ijtimoiy-iqtisodiy xususiyati va ishlab chiqarish imkoniyatlarining sifat hamda miqdoriy koʻrsatkichlari nuqtai nazaridan sezilarli oʻzgarishlarga duch keldi. Oʻzbekiston iqtisodiy tizimi transformasiyasi institusional oʻzgarishlarni amalga oshirish va shakllanayotgan raqobatli bozorlar talablariga mos ravishda hudularning resurslaridan samarali foydalanish va ishlab chiqarishni joylashtirishga ekologik muammolarga tizimli yondashuvni talab etadi.

TARAQQIYOT ПРОГРЕСС PROGRESS

1-jadval: Hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini ekologik jihatlarini aniqlashning vaziyatli tahlil usuli[1]

I. Sabab va oqibat aloqalari tahlili				
№	**Muhim muammolar**	**Muammolar paydo bo'lish sababi**	**Muammo oqibatlari**	**Boshqa tarmoqlar bilan aloqasi**
1.1	2030-yilgacha yalpi ichki mahsulotni aholi jon boshiga ikki barovar o'sishi	Demografik jarayonlar, resurslarni chegaralnganligi, dunyo bozoridagi nobarqarorlik va b.	Aholi turmush darajasini va raqobatbardoshlikni pasayishi, ishsizlik va b.	Iqtisodiyotdagi tarkibiy o'zgarishlar, modernizatsiya, makroiqtisodiy siyosat va b.
1.2	Ekologiyani salbiy ta'sirini kamaytirish	Suv va yer resurslarini miqdori va sifatini pasayishi, atrof muhitni ifloslanishi va b.	Suv va yer resurslarini sho'rlanish darajasini oshishi, atmosferani ifloslanishi va b.	Sanoat va qishloq xo'jaligi, ijtimoiy soha, tabiiy resurslardan foydalanish va b.
II. Holatni baholovchi indikatorlar				
2.1	Aholi jon boshiga yalpi ichki mahsulot	Barqaror rivojlanish mezoni	Hududlar bo'yicha tabaqalanishuv	Hududlar iqtisodiyotidagi real sektor tarmoqlari
2.2	Aholi jon boshiga ekologik xarajatlar	Atrof muhitni ximoya qilish mezoni	Hududlar bo'yicha ekologik holatni baholash	Hududlar iqtisodiyti
2.3	Atmosferaga chiqarilgan ifloslantiruvchi moddalar	Atmosferani ifloslanish darajasi	Hududlar bo'yicha atmosferani ifloslanish darajasini baholash	Hududlarning ijtimoiy sohalari
III. Muammoni hal qilishga yo'naltirilgan dasturlar				
3.1	O'zbekiston Respublikasini barqaror rivojlanish milliy maqsadlari va vazifalari	BMT barqaror rivojlanish milliy dasturini tizimli ravishda shakllantirish	Hududlarda ekologik barqaror rivojlanishning maqsadli yo'nalishlarini belgilash	Hududlarning tabiiy resurslari, mehnat resurslari, atrof muhit, chiqindilar va b.
3.2	2030-yilgacha bo'lgan davrda barqaror rivojlanish sohasidagi milliy maqsad va vazifalarni amalga oshirish strategiyasi	Rivojlanish strategiyasini mexanizmlarini aniqlash	Diversifikatsiyalash, yuqori texnologiyalarni joriy qilish, inson kapitalini o'sishi va b.	Hududlarning innovatsion-ta'lim tizimi,yetakchi tarmoqlar, raqobat ustunliklari va b.

Mintaqaning iqtisodiy-ekologik rivojlanish strategiyasini ishlab chiqishda uning tarkibidagi asosiy parametrlarning tizimli yondashuv asosida yalpi hududiy mahsulot va atrof-muhitni himoya qilish xarajatlarining aholi jon boshiga tabaqalanish indekslari bo'yicha "yuqori" [1,000-2,562], "o'rta" [0,660-0,922] va "past" [0,504-

1 Muallif tadqiqotlari asosida ishlab chiqilgan

0,556] darajalariga muvofiqligini ta’minlash imkonini beradi. Ushbu indekslar tahliliy ishlanmalar va ekspert xulosalariga ko‘ra, mintaqalarning rivojlanishida ekologik omillarni hisobga olgan holda strategik maqsad va vazifalari belgilash, ular mamlakat hududlarini ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning uzoq muddatli ustuvor yo‘nalishlari bilan bevosita bog‘liqdir (2-jadval).

2-jadval: Yalpi hududiy mahsulot va tabiatni muhofaza qilish harajatlarini aholi jon boshiga o‘zgarish dinamikasi[2]

Hududlar	Yalpi hududiy mahsulot						Tabiatni muhofaza qilish harajatlari					
	2018		2020		2022		2018		2020		2022	
	Koeffitsiyent	Rang	Koeffitsiyent	Rang	Koeffitsiyent	Rang	Koeffitsiyent	Rang	Koeffitsiyent	Rang	Koeffitsiyent	Rang
O□zbekiston	**1**	**-**	**1,000**	**-**	**1,000**	**-**	**1,000**	**-**	**1,000**	**-**	**1,000**	**-**
Qoraqalpog‘iston	0,65	10	0,641	8	0,612	10	0,962	5	1,539	3	1,271	5
Andijon	0,687	7	0,680	7	0,665	7	0,161	9	0,102	11	0,111	11
Buxoro	0,896	4	0,915	4	0,922	4	0,195	7	0,327	7	0,167	7
Jizzax	0,734	6	0,747	6	0,746	6	0,088	12	0,180	9	0,139	9
Qashqadaryo	0,642	11	0,604	11	0,577	11	0,174	8	0,328	6	0,153	8
Navoiy	1,795	2	2,799	1	2,562	1	9,889	1	14,543	1	13,477	1
Namangan	0,533	14	0,555	13	0,556	13	0,026	14	0,035	14	0,034	14
Samarqand	0,672	9	0,622	10	0,615	9	0,125	10	0,149	10	0,105	12
Surxondaryo	0,565	13	0,524	14	0,504	14	0,051	13	0,084	12	0,040	13
Sirdaryo	0,801	5	0,848	5	0,820	5	0,098	11	0,076	13	0,109	10
Toshkent	1,073	3	1,234	3	1,264	3	2,231	3	1,464	4	1,405	4
Farg‘ona	0,582	12	0,556	12	0,571	12	0,788	6	0,935	5	0,875	6
Xorazm	0,675	8	0,641	9	0,661	8	1,067	4	0,225	8	1,862	3
Toshkent	1,972	1	2,038	2	2,034	2	3,221	2	1,936	2	1,968	2

O‘zbekiston Respublikasi hududlarini ekologik tanglik darajasiga ko‘ra quyidagicha xarakterlanadigan zonalarga bo‘lish mumkin:

- o‘ta murakkab ekologik vaziyat – Orolbo‘yi hududi (Qoraqalpog‘iston Respublikasi, Xorazm viloyati)ni o‘z ichiga olgan;
- murakkab ekologik vaziyat – Qashqadaryo, Navoiy va boshqa viloyatlar;
- o‘rtacha ekologik vaziyat – Andijon, Namangan, Jizzax va boshqa viloyatlar.

Aholi turmush darajasini oshirish va yalpi hududiy mahsulotning barqaror iqtisodiy o‘sishiga erishish uchun ekologik omilni takror ishlab chiqarish jarayonining ajralmas qismiga kiritishni taqozo etadi. Shu munosabat bilan 3-rasmda O‘zbekiston Respublikasi va Toshkent viloyatining yalpi ichki mahsulotining hamda atrof-muhitni muhofaza qilish harajatlarining rivojlanish dinamikasi qiyosiy tahlili keltirilgan.

Bu yerda ham qazib oluvchi sanoat, ham qayta ishlovchi sanoat korxonalarini kuzatish mumkin. Sanoat hajmi viloyat YaHMning 20 foizga yaqinini tashkil qiladi. Sanoat korxonalari viloyatda aholining ish bilan bandligi, milliy bozorni turli sanoat mahsulotlari yetkazib berish bilan ta’minlaydi hamda xorijiy davlatlarga ishlab chiqarilgan mahsulotini eksport qilish bilan shug‘ullanadi.

Toshkent viloyati misolida va uning ma’lumotlari asosida viloyatda sanoat ishlab chiqarishga ta’sir etuvchi omillarning kuchini, bog‘lanish shaklini aniqlab olish mumkin.

Dastlab Toshkent viloyati sanoati rivojlanish ko‘rsatkichlarini ko‘p omilli ekonometrik modelini tuzish uchun natijaviy va ta’sir etuvchi omillarni aniqlaymiz.

Natijaviy omil – viloyatda sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi, mlrd. so‘m (Y). Ta’sir etuvchi omillar – asosiy kapitalga kiritilgan investisiyalar, mlrd. so‘m (X1), xizmatlar hajmi, mlrd. so‘m (X2), atmosferaga chiqarilgan ifloslantiruvchi moddalar, ming tonna (X3) va tabiatni muhofaza qilishning joriy xarajatlari, mln. so‘m (X4).

2 Muallif hisob kitoblari

Tadqiqotimiz ma'lumotlaridan foydalanib ko'p omilli ekonometrik modelning matematik ko'rinishini keltiramiz:

$$\ln \hat{y} = 0{,}4328 + 0{,}8713 \ln x_1 - 0{,}0441 x_3 + 0{,}1929 x_4 \quad (1)$$

Hisoblangan ko'p omilli ekonometrik model shuni ko'rsatadiki, asosiy kapitalga kiritilgan investisiyalar (lnX1) o'rtacha bir foizga oshsa, viloyatda sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi (lnY) o'rtacha 0,8713 foizga ortishi mumkin ekan. Atmosferaga chiqarilgan ifloslantiruvchi moddalar (lnX3) o'rtacha bir foizga ortishi, viloyatda sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmini (lnY) o'rtacha 0,0441 foizga kamayishiga olib kelar ekan. Tabiatni muhofaza qilishning joriy xarajatlari (lnX4) o'rtacha 1,0 foizgaga ortishi, viloyatda sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmini (lnY) o'rtacha 0,1929 foizga ortishiga olib kelishi kuzatilmoqda.

Natijaviy omil ham yuqorida keltirilgan (1) ko'p omilli ekonometrik modeldan prognozda foydalanish mumkinligini ko'rsatadi.

Ko'p omilli ekonometrik modelning haqiqiy (Actual), hisoblangan (Fitted)qiymatlari va ular o'rtasidagi farqlar (Residual) quyidagi 3-rasmda keltirilgan.

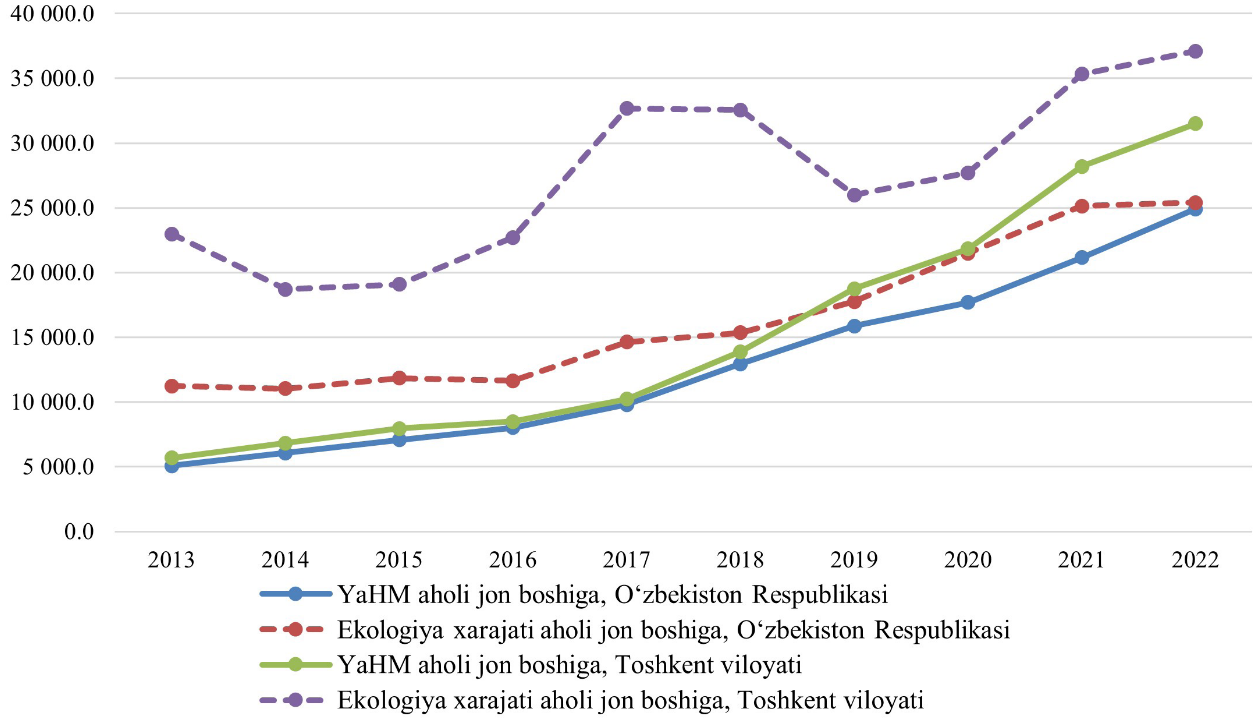

3-rasm: O'zbekiston Respublikasi va Toshkent viloyatida aholi jon boshiga YAHM va ekologiya xarajati to'g'risida ma'lumot, ming so'm[3]

Ko'p omilli ekonometrik model bo'yicha Toshkent viloyatda sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmining hisoblangan qiymatlar grafigi uning haqiqiy qiymatlari grafigi bilan juda yaqin joylashgan, ular o'rtasidagi farqlar ham unchalik katta emas.

Ushbu Trend modelida – bu ta'sir etuvchi omilning vaqtga bog'liq funksiyasidir hamda u umumiy holda quyidagi ko'rinishga ega:

$$X_i = \beta_0 + \beta_1 \cdot t + \varepsilon \quad (2)$$

Viloyatda asosiy kapitalga kiritilgan investisiyalar (lnX1) bo'yicha trend model quyidagi ko'rinishga ega:

$$\hat{X}_1 = 7{,}2657 + 0{,}2912 \cdot t$$
$$R^2 = 0{,}9545,\ F_{хисоб} = 188{,}99,\ t_{хисоб} = 13{,}7475 \quad (3)$$

Viloyatda atmosferaga chiqarilgan ifloslantiruvchi moddalar (X3) bo'yicha trend model quyidagi ko'rinishga ega:

3 Statistik ma'lumotlar asosida muallif ishlanmasi

$$\ln \hat{X}_3 = 6{,}3629 + 0{,}1188 \cdot t$$
$$R^2 = 0{,}3847,\ F_{\text{хисоб}} = 5{,}6260,\ t_{\text{хисоб}} = -2{,}3719 \quad (4)$$

Viloyatda tabiatni muhofaza qilishning joriy xarajatlari (X4) bo‘yicha trend model quyidagi ko‘rinishga ega:

$$\ln \hat{X}_4 = 11{,}1444 + 0{,}0249 \cdot t$$
$$R^2 = 0{,}6373,\ F_{\text{хисоб}} = 61{,}260,\ t_{\text{хисоб}} = 2{,}8802 \quad (5)$$

Toshkent viloyatida, iqtisodiy rivoglanishning asosiy indiratorlari trend modellar (3-5) tahlili shuni ko‘rsatadiki, trend modellardagi barcha hisoblangan koeffitsiyentlarning statistik ahamiyatliligi, parametrlarining ishonchliligi aniqlandi.

Demak, (3) – (5) trend modellari yordamida ta’sir etuvchi omillarining prognoz hisob-kitoblarini amalga oshiramiz. Natijada (3) – (5) trend modellari bo‘yicha o‘zgaruvchilarining prognoz davridagi qiymatlariga ega bo‘lamiz (3-jadval).

3-jadval: Toshkent viloyatida sanoat mahsuloti ishlab chiqarish hajmining 2011-2021-yillardagi dinamikasi va ularni 2023-2027-yillarga prognoz qiymatlari[4]

Yillar	Viloyatda sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi, mlrd. so□m (Y)	Asosiy kapitalga kiritilgan investisiyalar, mlrd. so□m (X1)	Atmosferaga chiqarilgan ifloslantiruvchi moddalar (X3)	Tabiatni muhofaza qilishning joriy xarajatlari, mln. X4
2012	8112,1	1827,0	290,4	149434,0
2013	10418,3	3195,2	372,3	61946,9
2014	12474,6	4021,7	619,2	51010,0
2015	14401,0	4428,1	370,6	52621,5
2016	16864,7	4238,7	318,7	63453,0
2017	21693,4	5938,4	302,9	92437,7
2018	37724,4	11226,9	336,6	93145,3
2019	53484,8	20353,9	397,9	75342,3
2020	65949,9	21148,6	429,9	81523,7
2021	83433,9	28113,6	88,9	105101,9
2022	102145,2	32101,5	80,1	102557,1
2023	132938,3	47114,4	139,4	93282,9
2024	173064,8	63041,7	123,8	95636,3
2025	225303,2	84353,2	109,9	98049,1
2026	293309,4	112869,2	97,6	100522,8
2027	381842,8	151025,2	86,7	103058,9

Hududlarning raqobatbardoshligi o‘sishini cheklovchi ekologik omillar ta’sirini hisobga olgan holda Toshkent viloyati yalpi sanoat mahsuloti ishlab chiqarish hajmining 2027-yilgacha prognoz ko‘rsatkichlari shuni ko‘rsatadiki Viloyatda sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi 2022-yildagi 102145,2 mlrd. so‘mdan 2027-yilda 381842,8 mlrd. so‘mni tashkil etadi. Bu o‘z navbatida mintaqa iqtisodiyotining barqaror rivojlanishi ekologik omillarga bog‘liqligini ko‘rsatadi.

4 Muallif ishlanmasi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

- ma'muriy islohotlar konsepsiyasi doirasida mamlakatimizda boshqaruv tizimini nomarkazlashtirish siyosatini amalga oshirish dorisada hududlar barqaror iqtisodiy o'sishini ta'minlashda ekologik muammalarni roli va o'rni ortib bormoqda. Bizning fikrimizcha, to'g'ri tanlangan strategiya kuch va mablag'larni iqtisodiy rivojlanish salohiyatini ro'yobga chiqarishga va shu bilan bozor sharoitida hududlarning samarali rivojlanishini ta'minlashga imkon beradi;
- hududlarni barqaror rivojlantirish strategiyasi, ularning tabiiy, iqtisodiy va inson salohiyatidan samarali foydalanish, mahalliy byudjetlarning daromad qismi va hududning eksport imkoniyatlarini kengaytirish, zamonaviy bozor infratuzilmasini takomillashtirish, xizmat ko'rsatish, turizm sohalarini rivojlantirish, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni kengaytirish hisobiga yangi ish o'rinlarini yaratish hamda hududlarning ekologik xavfsizligini ta'minlashga xizmat qiladi;
- hududlarni barqaror rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlariga quyidagilar kiritilgan: klaster yondashuvidan foydalanish, hududiy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini ta'minlaydigan, ixtisoslashtirish, innovatsiya va kooperatsiyalar orqali yuqori mahsuldorlik va samaradorlikni ta'minlash; jahon hamjamiyati oldida ko'mir, neft va gaz maxsulotlariga asoslangan energiya manbalariga bog'liqlikni kamaytirish vazifasi turibdi, bu masalalar ayniqsa bugungi geopolitik vaziyatda o'z axamiyatini kuchaytirdi (2030 yilga qadar milliy iqtisodiyotni energosamaradorligi ikki baravar oshiriladi va qayta tiklanuvchi energiya manba'larining ulushi 25 % yetkaziladi); atrof-muhitni strategik rivojlantrish algoritimini ishlab chiqish zarur innovasion ishbilarmonlik muhitini shakllantirish zarurdir;
- Toshkent viloyatini ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish strategiyasi shunday paradigmaga asoslanadiki, unda, global iqlim o'zgarishi sharoitida ekologik barqaror urbanizatsiya va transport tizimiga, kam uglerodli energetika va atrof-muhitga kam salbiy ta'sir ko'rsatadigan sanoat tuzilmasiga ega bo'lgan hududlar raqobatda muqarrar ravishda ustunlikka erishadi;
- Toshkent viloyati yalpi sanoat mahsuloti ishlab chiqarish hajmining 2027-yilgacha prognoz ko'rsatkichlari shuni ko'rsatadiki Viloyatda sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi 2022-yildagi 102145,2 mlrd. so'mdan 2027-yilda 381842,8 mlrd. so'mni tashkil etadi. Bu o'z navbatida mintaqa iqtisodiyotining barqaror rivojlanishi ekologik omillarga bog'liqligini ko'rsatdi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Тюнен И.Г. Изолированное государство. Москва, Экономическая жизнь.
2. Вебер, А., Хоутеллінг, Г., Кристаллер, В., Куклінський, А., & Робсон, П. Теоретико-методологічні основи регіоналістики.,
3. Izard U. Methods of Regional Analysis: Introduction to the Science of Regions. Moscow: Progress. – 1966.,
4. Porter M. Международная конкуренция. – Москва: Международные отношения, 2005. – 859 с.,
5. Krugman P. Geography and Trade, Gambridge MIT Press,1991,
6. Levin S. A., Clark W. Toward a science of sustainability //Center for International Development Working Papers. – 2010.,
7. Mendelsohn R. The economics of adaptation to climate change in developing countries //Climate Change Economics. – 2012. – T. 3. – №. 02. – S. 1250006.
8. Nordhaus W. Evolution of modeling of the economics of global warming: changes in the DICE model, 1992–2017 // Climatic change. – 2018. – T. 148. – №. 4. – S. 623-640.,
9. Daly H. E. Ecological economics and sustainable development. – Edward Elgar Publishing, 2007.,
10. Costanza R. Ecological economics in 2049: Getting beyond the argument culture to the world we all want //Ecological Economics. – 2020. – T. 168.
11. Sachs J. D. Sustainable development goals for a new era //Horizons: Journal of International Relations and Sustainable Development. – 2014. – №. 1. – S. 106-119,.
12. Kvint V. Strategiyalash nazariyasi va amaliyoti.T.: TASVIR.2018-45 b.,
13. Гранберг.А. Основы регионалной экономики. М.: ГУВШЕ, 2000, с.589.,
14. Кещян В., Чернышев А. Государственная поддержка социално-экономического развития депрессивных регионов в зарубежных странах. М.: Регионалная экономика и теория.2006, №1, с.28.,
15. Бобылев С.Н., Зубаревич Н.В. Индикаторы устойчивого развития. Москва, Макс Пресс, 2008,,
16. Мерзлов А, Филиппова А. Особенности устойчивого развития селских территорий в Европейских странах. М.:Международный селскохозяйственный журнал. № 5, 2016,с.14.,
17. ChandlerA.D., Jr. Strategy and Structure. M.I.T. Press, Cambridge, Mass., 1962.,
18. Braczyk H, Cooke P, Heidenreich M. Regional Innovation Systems. UGL Press, London, 1998.,
19. Kresl P.K., Singh B. Competitiveness and the Urban Economy // Urban Studiyes. 1999. Vol. 36. № 5 – 6. ,
20. Lever W.F. Competitive Citiyes in Europe // Urban Studiyes. 1999. Vol. 36.

21. Abirqulov Q., Adilova M. Iqtisodiy barqaror rivojlanish va atrof muhit muhofazasi muammolari//O‘zbekiston geografiya jamiyati axboroti. Toshkent. 32-jild, 2008y.B. 63-65 betlar//
22. Ахмедов Т.М. Актуальность региональной политики в Республике Узбекистан. Т.: Экономическое обозрение.2005, №1. с.30.,
23. Jumayev T.J. Ekologiya iqtisodiyoti: nazariya va amaliyot. Monografiya. T.: “IQTISODIYOT” 2014y. 233b.
24. Салиев А.С., Янчук С.Л. Размещение производительных сил и поляризованное развитие экономики республики Узбекистан. – Т. 2005.
25. Rajabov N. Zonal policy concept: prospects for effective investment climate management //Экономика и образование. – 2022. – Т. 23. – №. Maxsus son. – С. 212-219.
26. Rajabov N. Erkin iqtisodiy zonalarda investitsion muhit jozibadorligini boshqarish masalalari xususida: https://doi.org/10.55439/ECED/vol23_iss3/a15 //Экономика и образование. – 2022. – Т. 23. – №. 3. – С. 101-108.
27. Xasanova, N. (2023). Barqaror rivojlanish konsepsiyasini tadqiq qilish yondashuvlari tahlili. Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot, 1(10). https://doi.org/10.55439/GED/vol1_iss10/a641
28. Adilova M.T. O‘zbekiston mintaqalarini barqaror rivojlantirishning iqtisodiy-ekologik jihatlari// “Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot” -T.:2023y №4. 284-289 betlar.
29. Adilova M.T. Ekologik va iqtisodiy interaktiv xaritalash hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish muammolarini o‘rganish vositasi sifatida// “Iqtisodiyot va ta’lim” – T.: 2022 y. №5. 418-426 betlar
30. Adilova M.T. Green economy: Essence, principles and prospects// International Journal of Applied Research 2020; 6(5): ISSN Online: 2394-5869, 451 – 453. IJARPF, SJIF 2020: 4.942, Impact Factor: 8.4

Jurnal sayti: https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 2

© Materiallar ko‘chirib bosilganda ““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali manba sifatida ko‘rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma’sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga
maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com
Bot: @iqtisodiyot_77
Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo‘lishingiz mumkin. Obuna bo‘lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to‘lov haqidagi ma’lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo‘natishingizni so‘raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo‘natamiz.

““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali 03.11.2022-yildan
O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№566955 reyestr raqami tartibi bo‘yicha ro‘yxatdan o‘tkazilgan.
Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug‘bek tumani
Kumushkon ko‘chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro‘yxatdan o‘tkazilgan.